

SANDA GOLOPENȚIA

Cuvinte magice

Spandugino

Director: Lavinia Spandonide
Director editorial: Paul Marinescu
Redactor: Theodora-Eliza Văcărescu
Revizie: Maria Hulber
Tehnoredactor: Constantin Niță

Tipărit la NeoProTip

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GOLOPENȚIA, SANDA

Cuvinte magice / Sanda Golopenția.
- București : Editura Spandugino, 2024
Conține bibliografie
ISBN 978-630-6543-66-3

39

Versiunea precedentă a volumului *Limba descântecelor românești* a fost publicată la Editura Academiei Române din București, în anul 2007.

Copyright © Spandugino, 2024
Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino.

Editura Spandugino
Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București
Comenzi telefonice: 0040 737 730 700
Comenzi prin e-mail: office@edituraspandugino.ro
Comenzi online: www.edituraspandugino.ro

Cuprins

Prefață	13
-------------------	----

LIMBA DESCÂNTECELOR ROMÂNEȘTI

Cuvânt-înainte.	19
Abrevieri folosite în dicționarele consultate	21
Ovid Densusianu: <i>Limba descântecelelor</i>	25
Alexandru Rosetti: <i>Limba descântecelelor românești</i>	41
Cercetarea pragmatică a descântecelelor.	59

I. Descântatul și terminologia lui	71
Roluri magice	73
A. Termeni pentru agentul magic	86
B. Termeni pentru vinovatul magic	97
C. Întrepătrunderi.	98
Reacție și acțiune magică	102
A. Termeni generali pentru reacția și acțiunea magică . . .	102
B. Termeni pentru reacția magică	108
C. Termeni pentru acțiunea magică.	109
Subcategorizarea descântecelelor	112
Performanță magică și scenariu magic.	116
Formule și gesturi magice	121
II. Formule magice	125
Rostirea descântecelelor	127

Terminologia corpului	140
Terminologia bolilor	158
<i>Intermezzo</i> : de la culoarea anormală a corpului bolnav la universuri semantice aberante, opuse universului real . . .	194
Terminologia plantelor de leac	198
O terminologie fluidă: numirile populare ale descântecelor	218
A. Descântece de leac	219
B. Descântece de dragoste	225
C. Descântece pentru sporul casei	226
D. Descântece general aplicabile	227
Descântece de dragoste și cuvinte-cheie	229
Moțiunea desfășurată și referirea exhaustivă	236
Cuvinte vagi și enunțuri saturate	248
Nume de acte sau procese inversate magic	256
Acte ilocuționare în discursul magic	260
III. Gesturi magice	283
Sensuri ezoterice ale unor cuvinte uzuale	285
Acte de instituire a unor acțiuni magice emergente	301
Concluzii	311
The Language of Romanian Charms: Abstract	315
Referințe bibliografice	319

CUVINTE MAGICE

Abrevieri folosite în dicționarele consultate	329
Lucrări citate	333
Cuvinte	343
A	
ABRACADABRA	345
A ADĂPA, ADĂPAT, ADĂPĂTURĂ	347
A ADUCE, ADUCĂTURĂ	350
ADUSUL PE SUS	353

ADVAR	365
A AFURISI	370
AGHEASMĂ	370
ALUN	374
AMIN	381
AMULETĂ	383
A AMUȚI PE CINEVA	384
ANAPODA	385
ARGINT-VIU	386
A ARUNCA, ARUNCĂTURĂ	388
ASTEGIU	393
B	
BABĂ	395
BAIER	398
BĂGATĂ/BĂGAT	402
BĂLȚAT	404
BELISAR	404
A BLESTEMA	405
BOBI	409
BOBOANĂ	413
BOLMOAJĂ	414
BORBOASE	416
BOSCOANĂ, BOZGOANE	416
A BOSCORODI	418
BOSORCAIE/BOȘORCAIE	418
BOȘMOANDĂ	419
BUSUIOC	419
C	
CARTE, CĂRTICICĂ	428
CĂIȚĂ	429
CĂȘUNĂTURĂ	430
A CĂUTA	430
A CERCUI	432
A COBI	433
COLINDĂ	434

CUC	435
CUȚIT	437
D	
A DA, DARE, DAT	441
DĂTĂTURĂ	443
DEOCHI	445
A DESCÂNȚA, DESCÂNTEC	449
A DESFACE	453
F	
A FACE, FĂCĂTURĂ	454
FAPT	458
FARMEC	466
FETIȘ	468
FIARE	471
FRIGARE	471
A FURA, DE FURAT	473
G	
A GHICI	475
H	
HOCUS-POCUS	477
I	
IDIȚĂ	479
A IORDĂNI	480
Î	
A ÎMBĂRBURA	482
A ÎNTĂLNI, ÎNTÂLNITURĂ	485
A ÎNTÂMPINA, ÎNTÂMPINĂTURĂ	486
ÎNTORS	489
L	
A LINGE	491
M	
MAG	494
MAGIE	497
MANĂ	499
MĂRȚIȘOR	503
MĂTRĂGUNĂ	504

A MÂNA, MÂNĂTURĂ	513
A MENI	518
MEȘTER/MEȘTERĂ	521
A MIRA	524
MOROI	527
MOȘMOANĂ	528
MUTĂ (APĂ).	529
N	
NEGRĂITĂ (APĂ)	531
NEÎNCEPUT/Ă (APĂ).	531
NOIȚĂ	533
NOROC.	534
NUMĂRUȘ	534
O	
ORÂNDĂ	535
A ORMOCI, A ORMOTI	536
P	
PARTE	537
PĂRĂSIT, PĂRĂSITURĂ	537
PIAZĂ	542
PIETRAR	542
POTCĂ, A POCI	544
A PUNE, PUNERE, PUSĂTURĂ	545
R	
RĂSCUCU, RĂSCUCIRE	547
RĂVAȘ DE LEAC	548
RÂVNĂ	554
S	
SAMCĂ	555
SATOR AREPO	556
SCRIS/SCRISĂ	564
A SCUIPA.	565
SEMNE	568
SOLOMONAR.	568
A SORCOVI	570

SOROC, A SOROCI	570
SOARTĂ, A SORTI	580
SPOR	582
STEA	584
A STINGE	584
A STRIGA	585
STRIGĂ, STRIGOI	588
SUDINĂ	590
A SUFLA	591
SUPUS	594
Ș	
ȘIȘCĂ	595
T	
TALISMAN	596
TATAVEI, TATAVEL	596
TREPETNIC	597
A TRIMITE, TRIMIS	598
TRIȘTE	599
A TURNA, TURNĂTURĂ	600
Ț	
A ȚIPA, ȚIPAT, ȚIPĂTURĂ	602
U	
UMBRĂ	604
A URSI	605
V	
VÂLVĂ	608
VIDMĂ	609
VRACI	610
VRAJĂ	612
Z	
ZODIE	614

Prefață

Precedat de studiul revizuit *Limba descânteceleor românești*, volumul inedit *Cuvinte magice* dă și titlul cărții întregi. Rațiunea acestei opțiuni este simplă. În cultura noastră, descântatul oferă contextul major în care apar cuvintele magice.

Nu am în vedere magia de tip spectacol, prezentată unui public de outsiders în chip de amuzament, ci magia gravă, ritualizată, în care boala sau suferința cer să fie înfruntate. Termeni ca *hocus-pocus*, *abracadabra* etc. au fost examinați în măsura în care îmi permit să ilustrez distanța dintre *cuvânt magic dezactivat* și *formulă magică performativă*.

Într-adevăr, în majoritatea cazurilor, descântece întregi și relativ ample, declamate sau șoptite conform unor reguli fluide, rareori formulate explicit, preiau, în cultura noastră populară, rolul de efectuare vorbită a actului magic. Nu am întâlnit, în limba română, *cuvinte izolate* prin care să se efectueze integral acte magice.

Mă refer, atunci când vorbesc despre *cuvinte magice*, la cele care indică forța magică a enunțurilor, precum și la cele care includ, explicit sau implicit, agenții magici și auxiliarii lor

imaginari – acțiunile, substanțele, plantele, animalele, atribuțiile magice etc. –, așa cum sunt produși în comunitățile rurale românești. În câteva cazuri, le-am alăturat cuvinte cu încărcătură magico-religioasă, precum *amin*, *a blestema* sau *agheasmă*.

Asemenea volumului despre descântat, lucrarea *Cuvinte magice* ilustrează creativitatea bătrâneții. După experiența de o viață, descântătoarele (*babe știutoare*) au ajuns la îndrăzneala de a inova major (ca *babe meștere*) atunci când o cer nevoile stricte ale celor care recurg la ajutorul lor. Astfel, pentru a da un exemplu, alături de terminologii ale corpului sau ale bolilor, care nu au egal în limba standard, *descântătoarele* au creat nume pentru bolile pe care le-au personificat, rezultatul fiind că li se pot adresa cu cereri sau comenzi, în funcție de necesități.

În plus, au inventat acțiuni fără precedent, instrumentate prin acte fizice neobișnuite (*anapoda*), cărora să le poată atribui, prin analogie, semnificații magice potrivite cu solicitările clientelor/clientșilor. Așadar, cuvinte performative precum *a scuipa*, *a striga* instrumentează analogic și, ca atare, transparent acte de eliminare sau de convocare magică, în vreme ce *plămădeala inimii* – cu muguri de alun, măr, păr, prun, cireș, corn, salcie, viță-de-vie în aluat păstrat de la Crăciun și amestecat cu miere (vezi lecțiunea *astegiu*) –, *cercuitul* bolnavilor de dureri de cap sau de *poctură* ori *îmbărburatură* copiilor cu suc de căline împotriva vărsatului-de-vânt sunt acte magice absolut noi, pentru care nu există analog în viața de toate zilele.

Cuvintele magice sunt enumerate în ordine alfabetică. Pentru a preciza, pe cât posibil, referentul termenilor discutați, am recurs preponderent la informația lexicală generală, obținută prin consultarea sistematică a numeroase dicționare, de diverse tipuri, printre care mai des folosite au fost: *Dicționarul limbii române* (DA, DLR), *Dicționarul etimologic al limbii române*

(CDER), realizat de Alexandru Ciorănescu, *Micul dicționar academic* (MDA), *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX, multiple ediții) etc. Bibliografia, inițială în cazul volumului *Cuvinte magice*, acoperă această parte a lucrării. Exemplele care provin din dicționare sunt reproduse în forma și cu prescurtările care apar în cadrul acestora, fără unificare (vezi lista introductivă „Abrevieri folosite în dicționarele consultate”).

Nu-mi rămâne decât să le mulțumesc celor care s-au aplecat cu grijă și caldă participare asupra acestei lucrări: doamnei Lavinia Spandonide, directoarea inspirată a unei edituri de excepție, doamnei Theodora-Eliza Văcărescu, ce a asigurat cu o competență fermă corectura și mersul spre tipar ale volumului, domnului Constantin Niță, care a realizat tehnoredactarea, și domnului Paul Marinescu, director editorial neîntrecut. Și să îndrum o amintire vie către fostul coleg și prietenul Marius Sala, director pasionat al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, care m-a invitat, acum mulți ani, să scriu despre descântece.

Sanda Golopenția,
Prof. emerită Brown University
Providence RI, SUA
16 octombrie 2024